

Alekszej Navalnij (1976–2024)

Szörnyű, de így van: Alekszej Navalnij rövid életéből legélesebben az a 2020 nyárvégi hét marad meg az utókor emlékezetében, amely egy szabvány thrillernek is forgatókönyvéül szolgálhatna. Hősünk a szibériai Tomszkban éhgyomorral teát iszik a repülőtéri büfében, majd felül a Moszkvába tartó gépre, ott rosszul lesz, eszméletét veszti, mire a gép kényszerleszállást hajt végre Omszkban, a bódult utast a helyi klinikán kezelik, majd óriási nemzetközi nyomásra kiengedik Berlinbe, ahol a Charité orvosai kimutatják testében a csaknem halált okozó novicsok mérget. A műfajtól eltérően azonban itt nem derül ki, nem is fog kiderülni a teljes igazság, vagyis hogy kicsoda és mely indítékból követte el a gyilkossági kísérletet. Ehhez a titokhoz szorosan tapad a másik: mi lehetett az oka annak, hogy eme tapasztalat birtokában Navalnij nem zárkózott be Ciprus szigetén vagy Izlandon egy kőfallal körülkerített, elektronikus vészjelző rendszerrel és jól megfizetett testőrséggel ellátott luxusvillába, hiszen pénze éppenséggel tellett volna rá.

Végtére is tudnia kellett, hogy Vlagyimir Putyin politikai ellenfelei vagy bírálói a határon túl sincsenek tökéletes biztonságban, de otthon szinte (morbid szószerintiségben) mérget vehetnek rá, hogy eléri őket a bosszú. 2003-ban Oroszország leggazdagabb emberét, Mihail Hodorkovszkijt szibériai előadó körútja után a vlagyivosztoki repülőtéren vették őrizetbe, majd ítélték pénzmosás, sikkasztás és csalás vádjával 13 évi börtönbüntetésre, amelyet kis híján le is töltött, mielőtt elnöki kegyelemmel kiszabadult és Berlinbe távozhatott. Putyin kevésbé tehetős ellenfeleit még jogszerűnek álcázott leszámolásra sem méltatták: az oknyomozó újságíró Anna Politkovszkáját 2006-ban a háza kapualjában érte a gyilkos golyó, Natalja Esztyemirovát, a Memorial emberi jogi mozgalom képviselőjét, 2009-ben ugyancsak háza elől rabolták el, majd végezték ki egy erdőszélen. Ugyanabban az évben Sztanyiszlav Markelov ügyvéd, emberi jogi aktivista és kolléganője, Anasztaszija Baburova környezetvédő aktivista esett a terror áldozatául – nyílt utcán, fényes nappal. Borisz Nyemcov ellenzéki politikust 2015-ben egy Kreml-közeli hídon terítette le a mérénylők sortüze – a nyomozás öt közvetlen csecsen elkövetőt talált, megrendelőt egyet sem. A sor bőven folytatható, s a dolgok mai állása szerint még folytatódni is fog.

Alekszej Navalnij 1976-ban, a Moszkva melletti Butin kisközségben látta meg a napvilágot, a Szovjetunió történetének legbékésebb évtizedében – az 1968-as prágai bevonulás és az 1979-es afganisztáni invázió között. Utóbb az érát „a pangás időszakának” minősítették, s talán ezért tűnnek az akkori állapotok a mostaniak tükrében egyenesen paradicsomiaknak. A falucska és az egész környék szociális keretét az adta meg, hogy

itt állomásozott a legendás tamanyi hadosztály, és a helyőrség számos munkaalkalmat biztosított a civil lakosságnak. Alekszej apja, Anatolij Navalnij, maga is leszerelt hivatásos katonatiszt, a polgári légvédelemben kamatoztatta tudását. Felesége, Ljudmila pedig, miközben férjének szolgálati helyeit követte, üzemeknél és vállalatoknál kapott alkalmazást műszerészként, könyvelőként, majd közgazdászként. Az apa, anya és két gyermekük, Alekszej és a nála hét évvel fiatalabb Oleg, „egyszerű szovjet családként” élte nem túl színes, de nyugodt életét egy korszakban, amelyről azt lehetett hinni, hogy örökké fog tartani.

A peresztrojka, majd a Szovjetunió összeomlása a Navalnij család hétköznapijait is gyökeresen megváltoztatta. Ljudmila asszony a kilencvenes évek elején a lakóhelyükhöz közeli Kobjakovo községben egy állami famegmunkáló üzem kosárfonó részlegét vezette. Az új reformszellem jegyében javasolta, hogy a gyár termékeit közvetítő állami szervek kihagyásával értékesítsék. Így is lett: előbb az épület előtt, aztán egy közúti csomópontnál kezdték árulni a kosarakat, később bódét, majd pavilont állítottak, és a nyereség egy részét felosztották a dolgozók között. 1992 végén, az orosz gazdasági élet mélypontján jegyezték be a Kobjakovói Kosárfonó Kft.-t mint családi kisvállalkozást. Feltehető persze a kérdés, hogy milyen alapon vitték ki a részlegből az árukészletet, majd a technikát, ám e kérdés történelmietlenül hangzana. A kilencvenes évek eleje ez, az állam által cserben hagyott társadalom, a vadkapitalizmus időszaka, a szabad szerzésé, amelyet a népnyelv privatizáció helyett „прихвaтизация” néven emlegetett (прихвaтить/prihvatyity = magához ragad), és Navalnijék kosarai igazán szót sem érdemeltek a korábbi szovjettulajdonból összeharácsolt krőzusi vagyonokhoz képest.

14

A Kosárfonó Kft., amelyben Alekszej 23 százalékkal volt jelen, elég hamar befuccsolt, és Navalnij a maga részét eladta a családnak. S jóllehet ekkoriban két egyetemet végzett egyszerre – jogot, pénz- és hitelügyet tanult –, energiájából újabb és újabb vállalkozásokra is futotta. Előbb Nesna néven indított egy fodrászati üzletet és szépségszalont, résztulajdonos lett az ingatlanokkal kereskedő Allekt Kft.-ben, értékpapírokkal foglalkozott egy Security Zrt. keretén belül, az Eurázsiai Szállítmányozási Rendszerek Zrt.-nél, felvásárolta a Kirov megyei állami Erdészeti Vállalatot, majd igazgatósági taggá választották az Aeroflot légitársaság bankjában. 2008–2009-ben szerény tízezer rubel alaptőkével működtette a Navalnij és Társai Kft.-t, amely profilja szerint jogi tanácsadással foglalkozott. Mindeközben minimális részvényekre tett szert különféle nagy cégeknél, majd ezeknél megszervezte a törpetulajdonosok érdekvédelmét a kőgazdag részvényesekkel szemben. Ekkor került érdeklődése homlokterébe a korrupció, különös tekintettel az állami szektorra s így a politikával való összefonódásokra.

Az orosz ellenzéki pártokkal és mozgalmakkal, sem azokkal, amelyekhez csatlakozott, sem pedig azokkal, amelyeket ő maga alapított, nem volt sok szerencséje Navalnijnak. Elsőnek 2003-ben a nyugatos-liberális Jablokóhoz, Grigorij Javlinszkij pártjához közeledett, ám onnan részben

összeférhetetlensége, részben pedig nagyorosz nacionalizmusa miatt hamar távozni kényszerült. 2004-ben hozta létre A Moszkvaiak Védelmi Bizottságát, 2005-ben a Da (Demokratikus Alternatíva) ifjúsági mozgalmat, 2007-ben a Narod (Nép) mozgalmat, 2008-ban a Törperészhévesek Szövetségét, 2009-ben regionális szervezetet a Kirov kormányzósági kezdeményezések támogatására, 2011-ben csatlakozott az Oroszországi Ellenzék Koordinációs Tanácsához, 2013-ban pedig A jövő Oroszországa mozgalomhoz – rövid életű lobbik vagy alkalmi választási blokkok voltak ezek. Ez az izgatott helykeresés és önpozicionálás világnézetileg alig jutott túl a tagadhatatlanul nagyorosz – tehát adott esetben grúz- vagy csecsenellenes – szólamokon, valamint a volt szovjetköztársaságokból beáramló migráció elutasításából. Szociális elképzelései bármely kelet-európai populizmusba, bér- és nyugdíjminimálás, egészségügyi biztosítás, átlagos párt- vagy kormányprogramba belefértek volna.

Csak hogy a furcsa keretnélküliség és ideiglenesség szinte valamennyi rezsimmelenes erőre jellemző volt a Putyin-éra megszilárdulásával, a régebbi pártokra – kommunistákra, populistákra éppúgy, mint az újabb nemzeti mozgolódásokra: Oroszok, Szláv Szövetség, Orosz Nemzeti Egység, Mozgalom az illegális migráció ellen. Noha ezek a pártok együttesen akár tömegeket is ki tudtak vinni az utcára, vagy szavazókat is mozgósíthatták, parlamenti szavazóerejük együttesen sem érthette el a putyini Egységes Oroszország szintjét, a médiát pedig egyértelműen a rendszer dominálta. E hatalmi koncentráció és a bármely ellenzéki megmoccanást „külföldi ügynökké” bélyegzéssel szankcionáló törvények gyakorlatilag bármely politizálást lehetetlenné tettek, és a háború még élezte ezt a helyzetet. Vlagyimir Putyin egyeduralma pedig negyedszázada tart – Sztálin abszolút cárságának éveit közelíti.

Amikor Navalnij 2011-ben tető alá hozta a Korrupcióellenes Harc Alapítványát, befektetve addigi üzleti nyereségeit és részben névtelenül maradó adományozók, vélhetően a hatalom által megsértett oligarchák pénzét, talán nem mérte fel az egymást követő leleplező filmek médiahatását. Oknyomozó újságírás persze korábban is létezett, gondoljunk például Günter Wallraff híres „Pokolba kívánt riportjaira” a múlt század hetvenes éveiből. Csak hogy akkor nem létezett internet, szociális csatorna, Facebook, YouTube, e-mail, ezek a forradalmi technikák, amelyek megsokszorozzák az információk terjedési gyorsaságát s megkönnyítik a különféle rendszerekbe történő bejutást. A negyvenfős alapítvány moszkvai székhellyel és kihelyezett vidéki stábokkal ontani kezdte a leleplező videókat a legmagasabb kormánykörök és az oligarchák korrupciós kapcsolatairól.

Ezekben a sztorikban exkluzív húsz-ötven perces interjúk, helyszíni riportok, dokumentumok, titkos felvételek és installációk keverednek egymással. Elsőre akár pikáns, banális botránykrónikának is hathatnak, mint például Oleg Gyeripaszka, az autó- és repülőgépezetben részt vevő multimilliárdos esetében, akit Navalnij maga moderálta filmjében azzal vádol, hogy fiatal nőket „ajándékozott” Putyin egyik – időközben elhunyt – közeli hívének, Szergej Prihogykó diplomatának norvégiai jachtpartijára.

Jóllehet a vízi jármű bennünk, magyarokban ismerős emlékeket ébreszt, az illető az egykori győri polgármesternél jóval jelentősebb személyiség volt, s ugyanez mondható el Medvegyevről, Putyin politikai ikerpárjáról, akinek Aliser Uszmanov oligarcha ajándékozott szolgálatai fejében villát, birtokot, sportpályát, majd ő maga tett szert „önerőből” egy toscanai szőlősrre. Az érzékeny adatokhoz – ezt meg kell mondani – nem okvetlenül kesztyűs kézhez jutott a forgatócsoport: feltörték a milliárdos IT-rendszerét. Hasonlóan titkos eszközökkel ment utána a team a Külkereskedelmi Bank elnöke, Andrej Kosztyin offshore cégének, Jurij Csajka főügyész ügyleteinek a Szibur Holding petrokémiai céggel. Voltaképpen e három kulcsszemélyiség kikémlelése is elegendő lett volna a hatalom haragjának felkeltéséhez, de kb. tíz év alatt vagy száz ilyen perfekt színes kis videó készült az elitről, s a team ezeket mint kisebb-nagyobb bombákat mintegy behajigálta a médiaűrbe, kitette a YouTube-ra, a Facebookra, az Instagramra, ahol alkalmanként 20–100 millió nézőre tettek szert. A legutolsó két akcióműsor – a titkosszolgálat telefonvonalába történt behatolás és két titkosszolga lehallgatása, valamint az elnök pompázatos gelendzsiki palotájáról készült riport – volt a méltó hattyúdal.

És a putyini hatalom, amely nem ismert legyőzhetetlen erőt, sőt, földrajzi határokat sem igen, ez ellen kizárólag úgy tudott védekezni, hogy az embert először méreggel próbálta ártalmatlanná tenni, majd mondvacsinált vád alapján 19 évre ítélte, jól tudva, nem utolsósorban az előzmények alapján, hogy aligha érheti meg a szabadulást. A történet ezzel természetesen nem befejeződött be. A rendszer előbb-utóbb, ez minden rendszer sorsa, véresen vagy békésen bukik, és Alekszej Navalnij ugyanúgy megéled a közemlékezetben, mint annak idején a temető árkába kapart dekabristák, a Petrasevszkij-féle szocialisták, a narodnyikok, sőt, akár a korai bolsevikok is. Eszközeit tekintve nem mind volt kifogástalan úriember, sem patyolatfehér, ami Navalnijt leginkább rokonítja velük, az példátlan fizikai bátorsága. Mert Krisztust talán nem faragnánk belőle, de Robin Hoodnak azért megteszi!